

XVII a. pradžios koklio fragmentas bei 1 panašaus laikotarpio buitinės keramikos šukė.

The Investigation in the Pylimo Street region

In 2020, an excavation (48.5 m² in total) and field survey were conducted down to a planned depth at the installation sites for temporary access pits for a district heating line on Pylimo Street in Vilnius. Excavations were also conducted at the sites of new district heating service lines to the buildings at Pylimo St.5 and Kalinausko St. 2A. During the investigation, 3 various-sized trenches were excavated manually (Fig. 1). The trench excavated at the intersec-



6 pav. Perkasoje 1 atidengtas XVIII a. pabaigos–XIX a. pradžios pastato sienos fragmentas iš R. M. Mačiūlio nuotr.

Fig. 6. A wall fragment, unearthed in trench 1, from a late 18th – early 19th-century building, as seen from the E.

tion of Pylimo and Klaipėdos Streets revealed a fragment of a building that was depicted in the 1808 historical plans of the city but destroyed in the mid-20th century (Figs. 4–6). Trench 3, which was excavated between the buildings at Pylimo St. 5 and Kalinausko St. 2A (Fig. 2), revealed 2 layers of 20th-century paving and underlying 19th-century layers that formed beside the building during its reconstruction (Fig. 3).

Ieva Masiulienė, Elena Pranckėnaitė

Basanavičiaus gatvė 10

2020 m. atlikti detalieji tyrimai Vilniaus senamiesčio (16073) teritorijoje, sklype J. Basanavičiaus g. 10. Sklypas yra už Vilniaus miesto gynybinės sienos, į V nuo Trakų vartų. Anksčiau Vilniaus miesto planuose sklypo teritorijoje užstatymas nežymimas (1737 m. Vilniaus miesto planas, apie 1784–1790 m. Vilniaus miesto ir apylinkių planas, 1793 m. Vilniaus miesto ir priemiesčių planas, 1797 m. Vilniaus miesto ir priemiesčių planas). Remiantis istoriniais duomenimis, XVIII a. už Trakų vartų dominikonai turėjo didelį sklypą, kuriame vienuolyno lėšomis buvo pastatę dvarelį, o sklypas, esantis priešais (tikėtina, ir sklypas J. Basanavičiaus g. 10), gautas 1724 m. iš tėvų pranciškonų. XIX a. sklypas naudotas žemės ūkio reikmėms, o XX a. jame stovėjo mediniai sandėliai. Istoriniuose šaltiniuose J. Basanavičiaus gatvė iki XVIII a. pabaigos vadinta keliu arba traktu, vedančiu į Trakus ar Panerius, XIX a. – XX a. I pusėje – Didžiosios Pohuliankos arba tiesiog Pohuliankos vardu, o 1939 m., Lietuvos valstybei atgavus Vilnių, buvo pervadinta J. Basanavičiaus gatve. XVIII a. pabaigoje kampinė 1159 valda priklausė ponui Harteliui, o prie Vingrių gatvės joje tuo metu užrašytas



1 pav. Archeologinių tyrimų situacijos planas: 1 – objektai; 2 – pastato liekanos; 3 – radimvietės; 4 – XX a. I pusės pastato vieta; 5 – XX a. I pusės kolektorius; 6 – XX a. vidurio slėptuvės liekanos; 7 – XX a. II pusės šiluminė trasa; 8 – sklypo J. Basanavičiaus g. 10 riba; 9 – 2020 m. tyrimų plotai; 10 – 2018 m. tyrimai (A. Kalėjus); 11 – 1991 m. tyrimai (L. Dzikas). I. Masiulienės brėž.

Fig. 1. Situation plan of the archaeological investigation: 1 – objects; 2 – building remnants; 3 – findspots; 4 – site of a first half of the 20th-century building; 5 – a first half of the 20th-century sewer main; 6 – the remains of a mid-20th-century shelter; 7 – a second half of the 20th-century district heating line; 8 – boundary of the plot at J. Basanavičiaus St. 10; 9 – areas investigated in 2020; 10 – 2018 investigation (A. Kalėjus); 11 – 1991 investigation (L. Dzikas).



statinys, įvardytas kaip „lūšna“ (*chalupa*). Tokia pati padėtis užfiksuota magistrato knygoje 1801 m., o 1806 m. šioje posesijoje nenurodyti jokie statiniai, tik užrašytas pono Hano sklypas (*plac*). 1808 m. Vilniaus miesto plane sklypo vieta yra neužstatyta ir naudojama sodui ir daržui. Didelę teritoriją tarp naujai suplanuotos Kaukazo (dabartinė Mindaugo), Pohuliankos ir Vingrių gatvių 1895 m. supirko žymus to meto Vilniaus verslininkas ir pirklys I. Parčevskis. Dabartinio sklypo J. Basanavičiaus g. 10 teritorijoje parodytas šonu į gatvę stovintis statinys, kuris vėlesniuose dokumentuose įvardytas kaip medinis ir naudojamas medžiagų sandėliavimui. 1908 m. I. Parčevskis abi posesijas 1640 ir 1867 pardavė. Jas įsigijo bendrovė „I. B. Segal. Prekyba vaistais ir parfumerija“. Bendrovė pritaikė dalį dabartinio namo J. Basanavičiaus g. 8 patalpų gamybinei komercinei veiklai, o sklypo 10 teritorija naudota tik medžiagų sandėliavimui. 1934 m. valda perleista Cukermanams. Sklype J. Basanavičiaus gatvėje 8A Cukermanai laikė medienos sandėlį, todėl buvo įrengę atvi-

2 pav. Archeologinių objektų ir statinių situacijos planas: 1 – objektai; 2 – pastato liekanos; 3 – 2020 m. tyrimų plotai. I. Masiulienės brėž.

Fig. 2. Situation plan of the archaeological objects and structures: 1 – objects; 2 – building remnants; 3 – areas investigated in 2020.

ras pastoges medžiagų sandėliavimui, o prie Pohuliankos gatvės – namelį sargui. 1935 m. jie gavo leidimą atitverti savo valdą nuo gatvės medine tvora. Valda nacionalizuota 1940 m. ir perduota Valstybiniam medžio trestui. Nacionalizavimo akte įrašytos pašiūrės ir sandėliukai, kontoros trobesys su 3 kambariais bei 1 kambario sargo gyvenamasis namas. Taip pat paminėta medinė tvora ir vartai.

J. Basanavičiaus g. 10 sklype žvalgomieji tyrimai atlikti 1991 m. Šių tyrimų ataskaita nebuvo parengta, tačiau glaustą informaciją ir tyrinėtų vietų planą pateikė A. Vaicekauskas J. Basanavičiaus g. 8 1997 m. tyrimų ataskaitoje. Joje nurodoma, kad 1991 m. L. Dzikas sklype ištyrė 11 šurfų, kuriuose aptiktas 1,6–2,8 m storio supiltinis XIX–XX a. kultūrinis sluoksnius (*LIIR*, f. 1, b. 2944).

J. Basanavičiaus g. 10 sklype žvalgomieji tyrimai atlikti ir 2018 m. (A. Kalėjus). Sklypo teritorijoje iki įžemio ištirti 7 šurfai (2x2 m dydžio), bendrai ištirtas 28 m² plotas. Tyrimų vietose užfiksuotas 0,25–3,2 m storio kultūrinis sluoksnis. Remiantis aptiktais radiniais teigiama, jog sklypo teritorijoje kultūrinis sluoksnis pradėjo formuotis bent nuo XV a. pabaigos – XVI a. pradžios. Nustatyta, jog žemės paviršiaus niveliavimo darbai sklype vykdyti bent du kartus – XX a. pradžioje ir XXI a. pradžioje.

Archeologiniu požiūriu vertingas kultūrinis sluoksnis aptiktas tik viename šurfe (7), tirtame sklypo ŠR kampe. Tyrimų vietoje užfiksuotas 2–2,5 m storio dviejų horizontų – XVII a. ir XX a. – XXI a. pradžios – kultūrinis sluoksnis.

Šurfe ištyrus viršutinę sluoksnio dalį, atidengta kaitros gavusio molio tinko aprūksiumi paviršiumi bei XVII a. nedegtų gelsvo molio plytų sankrova. Remiantis aptiktais radiniais preliminariai manoma, jog aptikta struktūra

3 pav. Mūrinio statinio M-1 vaizdas iš PR.

I. Masiulienės nuotr.

Fig. 3. View from the SE of masonry structure M-1.

gali būti XVII a. keraminių dirbinių degimo krosnies ar artimiausios jos aplinkos dalis (*ATL 2018 metais*, 2019, p. 397–400).

2020 m. detaliųjų tyrimų metu sklype J. Basanavičiaus g. 10 ištirtas bendras 2659,2 m² dydžio plotas: plotas 1 (326 m²), plotas 2 (272,89 m²), plotas 3 (447 m²), plotas 4 (382 m²), plotas 5 (272,8 m²), plotas 6 (241,23 m²), plotas 7 (344,4 m²), plotas 8 (238,65 m²), plotas 9 (117,8 m²) (1 pav.). Remiantis 2020 m. detaliųjų tyrimų rezultatais, nustatyti du pagrindiniai sklypo J. Basanavičiaus g. 10 apgyvendinimo ir naudojimo raidos etapai: XVI a. pabaiga – XVIII a. I pusė (2 pav.) ir XX a. I pusė – XX a. pabaiga.

XVI a. pabaigos – XVIII a. I pusės mūrinio statinio (M-1) liekanų (3 pav.) aptikta sklypo Š dalyje, greta J. Basanavičiaus gatvės (plotai 3, 4). Statinio liekanos atidengtos 0,3–1,5 m gylyje (H_{abs} 121,09–120,18 m). Pastatas yra 10x7,8 m dydžio su 2 pusrūsiomis, kurie galėjo būti atskirti mūrine siena (neišlikusi), pusrūsių grįstai akmenimis. Statinio ŠV dalyje atidengtas 4x2,3 m dydžio priestatas (prieangis) su akmeniniais



laiptais (4 pakopos). Statinio PR dalyje fiksuotas 1,6 m pločio priestatas. Pastato liekanos taip pat dalinai nuardytos ir ŠR bei PR dalyse, sklype vykdant ūkinę veiklą.

Pastato pusrūsiuose tarpuose tarp grindinio akmenų rastas Žygimanto Senojo (1506–1548) pusgrašis, cirkuliuavęs apyvarčioje iki XVII a. pradžios, ir Švedijos karalienės Kristinos (1632–1654) Rygos šilingas, datuotas 163(?) m. Remiantis archeologine medžiaga ir architektūriniais tyrimais, mūrinis statinys datuojamas XVI a. pabaiga – XVII a. viduriu. Aptiktas mūrinis statinys, stovėjęs smėlingame šlaite prie kelio į Trakus, nėra vaizduojamas žinomuose miesto ikonografiniuose šaltiniuose, tikėtina, kad pastatas sunyko XVIII a. I pusėje.

Medinio statinio (S-1) liekanos, galbūt mūrinio statinio priklausinys (priestatas), atidengtos sklypo Š dalyje, greta mūrinio pastato ŠR sienos (plotas 3). Statinio liekanos atidengtos 1,75 m gylyje (H_{abs} 119,76 m). Statinys yra 3,7–4 m dydžio, jo perimetre ir vidinėje dalyje fiksuotos medinių konstrukcijų liekanos (vietomis jos apdegusios, o šalia pastato fiksuotas degėsingas sluoksnius su medžio anglimis). Virš jų maišyto molio, vietomis degto, sluoksnyje aptikta buitinės keramikos, kaulų, puodyninių koklių fragmentų ir Rusijos valdovo Petro I 1718–1722 m. poliuška. Pastatas galėjo būti ūkinės paskirties.

Objektas 1 aptiktas sklypo Š dalyje (plotas 8). Netaisyklingos apskritos formos duobės kontūro skersmuo apie 3 m, paviršiaus H_{abs} 121,88 m. Duobės užpildas – maišyto smėlio sluoksniai su smėlio tarp sluoksniais, jos pakraščiai buvo iškloti akmenimis (iki 30x20x15 cm), tarp kurių fiksuotas vietomis durpingas sluoksnius. Duobės pjūvyje sienelės gana stačios, dugnas lygus, beveik plokščias, gylis apie 1,8 m (H_{abs} 120,08 m). Objekte surasta buitinės keramikos (datuojamos XVI a. pabaiga – XVII a.



4 pav. Objekto 4 pjūvis. I. Masiulienės nuotr.

Fig. 4. The cross-section of object 4.

viduriu), gyvulių kaulų – duobė ilgainiui užpilta buitinėmis atliekomis arba užslinko smėliu, o prieš tai galėjo būti naudojama kaip šulinys.

Objektas 2 ištirtas sklypo Š dalyje (plotas 3). Netaisyklingos ovalios duobės kontūras 3x2,8 m dydžio, ji orientuota ŠV–PR kryptimi, paviršiaus H_{abs} 119,12 m. Duobė pakraščiuose užpildyta maišyto smėlio sluoksniu, centrinėje dalyje – juosvos žemės sluoksniu, vietomis durpingu. Šiame užpilde surinkta daug buitinės keramikos, koklių, čerpių, plytų fragmentų (datuojami XVI a. pabaiga – XVII a. viduriu), taip pat gyvūnų ir žuvų kaulų. Duobės sienelės pjūvyje tolygiai apvalėjančios, dugnas lygus, gylis apie 2,2 m (H_{abs} 116,92 m). Objektas 2 – buitinių atliekų duobė.

Objektas 3 ištirtas sklypo Š dalyje (plotas 4). Netaisyklingos ovalios duobės kontūras 2,9x2,4 m dydžio, orientuota ŠR–PV kryptimi, paviršiaus H_{abs} 121,34 m. Duobė užpildyta gelsvu smėliu su pilkšvo smėlio tarp sluoksniais. Duobės užpilde surinkta buitinės keramikos (preliminariai datuojama XVI a. pabaiga – XVII a.) ir gyvūnų kaulų fragmentų. Duobės sienelės pjūvyje tolygiai apvalėjančios, dugnas lygus, gylis apie 1,8 m (H_{abs} 119,54 m). Objektas 3 – buitinių atliekų duobė.



5 pav. Buitinė keramika iš objekto 2.

I. Masiulienės nuotr.

Fig. 5. Household pottery from object 2.



6 pav. Keptuvė iš medinio statinio S-1.

I. Masiulienės nuotr.

Fig. 6. A pan from wooden structure S-1.

Objektas 4 (4 pav.) fiksuotas sklypo Š dalyje (plotas 3). Netaisyklingos ovalios duobės kontūras 4,1x3,5 m dydžio, orientuota ŠV-PR kryptimi, paviršiaus H_{abs} 121,01 m. Duobė užpildyta juosva žeme su degto molio, smėlio tarp sluoksniais. Duobės užpilde surinkta daug koklių fragmentų, datuojamų XVI a. pabaiga – XVII a. viduriu, taip pat buitinės, statybinės keramikos fragmentų, vinių bei gyvūnų kaulų. Duobės pjūvyje sienelės stačios, dugne smailėjančios, gylis apie 2,8 m (H_{abs} 118,21 m). Objektas 4 – atliekų duobė.

Plotų 3–4 P dalyje ir ploto 7 Š dalyje ištirtas maišyto gelsvo–pilkšvo smėlio sluoksnis su pavieniais XVI–XVII a. radiniais, fragmentiškai išlikęs buvusiuose reljefo pažemėjimuose (daubose). Šiame sluoksnyje surasta ir radinių, datuojamų XIX–XXI a.

Visame tirtame sklypo plote atidengta įvairaus dydžio XX–XXI a. duobių, dalis jų sietinos su bendrovės „I. B. Segal. Prekyba vaistais ir parfumerija“ veikla, kitos užpildytos šio laikotarpio šiukšlėmis, statybinėmis atliekomis.

Statinio liekanos (S-2) aptiktos sklypo Š dalyje, greta J. Basanavičiaus gatvės (plotas 3).



7 pav. Kokliai iš objekto 4. I. Masiulienės nuotr.

Fig. 7. Stove tiles from object 4.



8 pav. Koklis iš objekto 4. I. Masiulienės nuotr.

Fig. 8. A stove tile from object 4.

9 pav. Koklis iš mūrinio statinio M-1. I. Masiulienės nuotr.

Fig. 9. A stove tile from masonry structure M-1.

0 10 cm



0 10 cm

10 pav. Kokliai iš objekto 4. I. Masiulienės nuotr.

Fig. 10. Stove tiles from object 4.

11 pav. Kokliai iš objekto 4. I. Masiulienės nuotr.

Fig. 11. Stove tiles from object 4.

0 10 cm



Pastatas statytas ant griuvenų sluoksnių, jo apatinę dalį sudarė 1–2 eilėmis sudėtos plytos, dalis jų yra antrinio panaudojimo, tikėtina, iš greta buvusio mūrinio pastato. Aptikto statinio liekanas galima sieti su 1934 m. istoriniuose šaltiniuose minimu sargo nameliu, įrengtu, kai sklype veikė medienos sandėlis. Šalia statinio fiksuota iš plytų mūryta konstrukcija – vandens kolektorius (?). Jo viduje aptikta daug molinių ir metalinių indų, statybinės keramikos, interjero detalių, buitinyje naudojamų įrankių ir kt.

Slėptuvės konstrukcijų fragmentų aptikta sklypo PR dalyje (plotai 1, 6, 7). Remiantis 1944 m. sklypo apžiūros aktu, ši slėptuvė galėjo būti pastatyta XX a. viduryje. Jos betoninę konstrukciją sudaro 5 (?) patalpos ir įėjimo korido-



0 10 cm

12 pav. Kokliai iš objekto 4. I. Masiulienės nuotr.

Fig. 12. Stove tiles from object 4.



0 10 cm

13 pav. Stiklo dirbiniai iš mūrinio statinio M-1. I. Masiulienės nuotr.

Fig. 13. Glass artefacts from masonry structure M-1.

14 pav. Monetos ir aprangos detalė iš medinio statinio S-1 ir mūrinio statinio M-1. I. Masiulienės nuotr.



0 3 cm

Fig. 14. Coins and a clothing detail from wooden structure S-1 and masonry structure M-1.

rius (?). Šalia jos fiksuoti ir statybos metu suformuoti perkasmiai, slėptuvės patalpos ir aplinka buvo užpilta XX a. II pusės statybinių ir buitinių atliekų sluoksniu.

Sklypo Š dalyje tyrimų metu aptikta užstatymo liekanų – mūrinio statinio (M-1), medinio statinio (S-1) fragmentų ir 4 objektai (1–4) – buitinių atliekų duobės ir šulinys (?), datuojami XVI a. pabaiga – XVIII a. I puse, o šio laikotarpio archeologinis sluoksnis fragmentiškai išlikęs tik pastatų viduje ir jų aplinkoje.

Sklypo Š dalyje tyrimų metu aptikta užstatymo liekanų – mūrinio statinio (M-1), medinio statinio (S-1) fragmentų ir 4 objektai (1–4) – buitinių atliekų duobės ir šulinys (?), datuojami XVI a. pabaiga – XVIII a. I puse, o šio laikotarpio archeologinis sluoksnis fragmentiškai išlikęs tik pastatų viduje ir jų aplinkoje.

Sklypo centrinėje ir ŠR dalyje aptiktas fragmentiškai išlikęs maišyto smėlio sluoksnis buvusiuose reljefo pažemėjimuose (daubose) su pavieniais XVI–XVII a. ir XIX–XXI a. radiniais.

Visame sklype ištirtas 0,2–3,2 m storio kultūrinis sluoksnis, datuojamas XIX–XXI a., fiksuotos šio laikotarpio šiukšlių duobės, perkasmiai ir statiniai. Detaliųjų tyrimų metu surinkti ir inventorizuoti 3669 radiniai (buitinė keramika, kokliai, stiklo ir metalo dirbiniai, gyvūnų kaulai) (5–14 pav.). Tyrimų metu atidengto mūrinio statinio (M–1) liekanos KPD ketvirtosios nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos aktu buvo nustatytos Vilniaus senojo miesto ir priemiesčių archeologinės vietovės (UK 25504) vertingą savybę.

Basanavičiaus St. 10

In 2020, an excavation (areas 1–9, totalling 2659.2 m²) was conducted on the plot at J. Basanavičiaus St. 10 in Vilnius Old Town (Fig. 1). The investigation in the N part of the plot revealed building remnants: masonry structure fragment M–1 (Fig. 3), wooden structure fragment S–1, and 4 objects (1–4): household waste pits (Fig. 4) and a well (?) dating to the late 16th – first half of the 18th centuries (Fig. 2) while the contemporaneous archaeological layer had survived fragmentally only inside the building and in its vicinity. In the central and NE part of the plot, a layer of mixed sand had survived fragmentally in the relief's former depressions and contained isolated 16th–17th-century and 19th–21st-century finds (Figs. 5–14).

A 0.2–3.2 m thick, 19th–21st-century cultural layer as well as contemporaneous rubbish pits, digging, and structures were recorded everywhere in the plot. The excavation collected and catalogued 3669 finds (household pottery, stove tiles, glass and metal artefacts, and animal bones).

Ieva Masiulienė, Elena Pranckėnaitė

Antakalnio gatvė 26

2020 m. atlikti tyrimai Vilniaus miesto istorinės dalies, vadinamos Antakalniu (UK 16084), teritorijoje, sklype Antakalnio g. 26, kuriame rengiamas naujo užstatymo projektas. Tirtas sklypas yra į V nuo Sapiegų rezidencijos, trinitorių vienuolyno ir ligoninės statinių komplekso teritorijos. Sklypas išsidėstęs šlaite, jo terasoje, besileidžiančioje Neries link.

Antakalnio priemiestis pradėjo formuotis XV a. prie kelio į Nemenčinę. XVII–XVIII a. jis tapo didikų rezidencijų kvartalu. Dalis jo priklausė didikams Sapiegomis, Pacams, Sluškomis, Radviloms. Čia buvo statomi rūmai, įrengiami parkai ir sodai. Vilniaus miestiečiai Antakalnyje pradėjo gausiau kurtis tik XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje (Drėma V., *Dingęs Vilnius*, Vilnius, 2018, p. 371–384). Sklype Antakalnio g. 26 mūrinis užstatymas senuosiuose Vilniaus miesto planuose nežymimas, pastatai vaizduojami palei dabartinę Antakalnio gatvę ir šlaito apačioje, palei Nerį (*Vilniaus miesto planai*, Vilnius, 2016, p. 36, 61, 98). Į Š ir V nuo sklypo XIX a. pradžioje nurodoma gatvė, netoliese – medinis užstatymas. Sklype mūrinis užstatymas buvo nuo XX a. I pusės.

Artimoje aplinkoje archeologinių tyrimų atlikta nedaug ir fragmentiškai: 2017 m. N. Darygtė vykdė tyrimus sklype Antakalnio g. 24A (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 721), 2019 m. A. Kalėjus atliko žvalgymus palei sklypus Antakalnio g. 26A, 26 ir 26C (*ATL 2019 metais*, 2020, p. 530). Šių tyrimų metu fiksuoti XIX–XX a. sluoksniai.

2020 m. žvalgomųjų tyrimų metu ištirti 3 (2x2 ir 2x1 m dydžio) žvalgomieji šurfai, bendrai ištirtas 10 m² dydžio plotas. Šurfe 1 fiksuotas tik iki 35 cm storio XX a. datuojamas